

Harald Høiback: Forsvaret – Et kritisk blikk fra innsiden Cappelen Damm 2016

Anmeldt av Simen Tallaksen
Klassekampen

Kritiske ytringer i Forsvaret kan ha sin pris. Det har den nylig pensjonerte offiseren Terje Torsteinson fått kjenne på kroppen.

På begynnelsen av 2000-tallet var Torsteinson ansatt ved Forsvarets stabsskole og eneste medlem i en mediegruppe som ifølge Forsvarsstabens instruks hadde «ansvaret for å gi generelle, fagmilitære opplysninger og vurderinger til media i forbindelse med internasjonale kriser eller konflikter.» Torsteinson fulgte denne instruksjonen. Hans fagmilitære vurderinger var ved flere anledninger i strid med den politiske linja enten det gjaldt krigen i Irak eller norske styrker i Afghanistan.

Sånt blir det bråk av. Høsten 2006 fikk mediegruppa et nytt mandat, etter at gruppas eneste medlem hadde uttalt til Aftenposten at Nato hadde satt av for få soldater for å lykkes i Afghanistan, og at norske soldater kunne bli satt inn sør i landet. I kjølvannet av utspillet gikk mediegruppa gjennom det Forsvaret selv kalte en omorganisering. Nå skulle gruppa kun gi «generelle analyser fra konfliktområder der norske styrker *ikke* deltar» (min utheving). Spørsmål om norske styrker i utlandet skulle i stedet rettes til forsvarsstaben og departementet.

Den endelige spikeren i kista for Torsteinson kom få måneder seinere, på nyåret i 2007, etter at han hadde uttalt seg om mandatet de norske spesialstyrkene skulle få i Afghanistan. Offiseren ble flyttet til Stockholm i det som ble første steg i en karrieremessig ørkenvandring fram mot pensjonen.

Forberedt på kritikk

Det har skjedd mye på de ti årene som har gått siden den brysomme enmannsmediegruppa ble sendt i eksil. Et offentlig utvalg ledet av tidligere Ap-statsråd Bjørn Tore Godal har kommet med en kritisk gjennomgang av den norske krigføringen i Afghanistan. Flere av de kritiske innvendingene som ikke var politisk akseptable

i 2007, viste seg i ettertid å være svært presise. Det har vokst fram et miljø rundt Forsvarets høyskole som har kommet med viktig informasjon og bidratt til debatt om norsk sikkerhetspolitikk – både om Afghanistan, Libya, og norske spesialstyrker i Irak, Jordan og Syria. Og mediegruppa består i dag av seks medlemmer plassert under Forsvarets høyskole.

Her sitter oberstløytnant Harald Høiback, som i desember 2016 kom med boka «Forsvaret – et kritisk blikk fra innsiden». Jeg vet ikke om Høiback kjenner historien til Torsteinson. Det kan likevel virke som om han har tatt sine forhåndsregler, da han skriver at han har «gjort klart et helt batteri med forklaringer til bruk når angrepene kommer, fra sinte veteraner, oppgitte byråkrater eller skuffede generaler.»

Jeg tviler ikke på at Høiback har tråkket noen offiserskolleger på tærne. Det er nemlig Forsvarets egne ansatte som må tåle oberstløytnantens skarpeste karakteristikk, i en bok som tematisk strekker seg fra hva vi skal med Forsvaret, via Forsvarets ansatte, strategisk tenkning, og raskt innom Forsvarets evne til å lære av internasjonale operasjoner. På sistnevnte felt er Høiback, som selv har erfaring fra Afghanistan og satt som militær sekretær i Godal-utvalget, forsiktig med å kritisere Norges deltakelse i utenlandsoppdrag.

Lære av fortiden

Kan vi egentlig lære av fortiden? Høiback mener historiens dom kan få politikere til å tenke seg om to ganger før neste utenlandsoppdrag, men advarer likevel mot å tro at vi kan lære spesielt mye av et statlig utnevnt utvalg som Godal-utvalget.

«Heldigvis, kan vi si, er det få som bryr seg om det slike utvalg som Afghanistan-utvalget kommer fram til uansett», skriver Høiback, som stiller seg bak forsvarsminister Ine Eriksen Søreides tidligere avvisning av et tilsvarende Libya-utvalg. Han mener medlemmene av et slikt utvalg, til tross for at de får tilgang til et bredt kildegrunnlag, bare vil bruke denne tilgangen til «å ri sine kjepphester enda hardere» for å «finne bevis på det man allerede 'vet'.»

I begynnelsen av april behandlet Stortingets utenriks- og forsvarskomite Godal-utvalgets rapport. På flere områder stiller en samlet komité seg bak utvalgets dom, blant annet ved å slå fast at målet om å bygge en stabil og demokratisk afghansk stat, ikke ble nådd.

En samlet komité åpner også for en gjennomgang av hva Norge gjorde i Libya. Skal vi tro Høiback, vil det komme lite ut av dette: «Hva skulle tilsi at en slik gruppe av primært akademisk anlagte mennesker skulle makte å komme fram til noe som helst av praktisk nytte? Og hva skulle tilsi at de gjennom arbeidet i utvalget skulle komme til å endre sin oppfatning om noe som helst?»

Det kan virke som om Høibacks kritiske blikk fra innsiden ikke først og fremst er rettet mot Norges deltakelse i internasjonale operasjoner. Her ser han tvert imot ut til å være på politisk trygg grunn, uten fare for å terge på seg verken politisk ledelse eller «oppgitte byråkrater».

Velger feil folk

For mens Forsvarets internasjonale operasjoner og norsk sikkerhetspolitikk vies lite plass, er Høiback langt mer opptatt av hvem Forsvaret rekrutterer, hvordan disse utdannes, og hvorfor Forsvaret ikke utdanner bedre ledere.

Høiback mener Forsvaret, til tross for å ha rykte på seg for å tilby en av landets beste lederutdanninger, ender opp med å dyrke middelmådighet. Han viser til systemet for militære grader som et problem, fordi den eneste logiske karriereveien i Forsvaret er opprykk til neste grad. I et slikt hierarki ender man opp med å forfremme ledere helt til de når sitt inkompetansenivå. Det blir også et rom for karrierister som «behersker posisjonsspillet» og setter faglig utvikling og integritet i andre rekke. «Sluttresultatet er at forfremmelsene ikke stopper før man har nådd et nivå man ikke lenger behersker. Man går aldri av på rett stasjon», skriver Høiback.

Men det er ikke bare på ledernivå Forsvaret velger feil. Høiback mener problemet starter allerede ved sesjonen, der det aldri før har vært flere unge som har kjempet om så få plasser til førstegangstjenesten. Forsvaret kan velge og vrake mellom de flinkeste og mest motiverte av begge kjønn, og ender ifølge Høiback opp med å konkurrere om de samme skoleflinke personene resten av samfunnet ønsker. Han slår fast at «de beste blant oss bør settes til viktige oppgaver» enn Forsvaret.

Forsvarets image er nøye bygd opp rundt kjernesunn norsk ungdom i storslåtte rekrutteringskampanjer. I 2014 vant Forsvaret IPSOS MMIs omdømmepris, og i år ble reklamefilmen «noe mer enn en utdanning» kåret til årets kinoreklame. Høiback spør seg om det nye imaget nå er så glossy at vi har glemt hva Forsvarets soldater, våpen og utstyr faktisk skal brukes til.

«Forsvaret ville smykke seg med de skoleflinke, de veloppdragne og de ualminnelig alminnelige. Vi hadde åpenbart glemt hva slags typer vi egentlig trenger i krig, og vi hadde glemt hva krig gjør med folk», skriver han om årene før Norge sendte soldater til Afghanistan.

Det var dette som var utgangspunktet i 2010, da VG og mannebladet Alfa skapte sjokkbølger i det politiske Norge ved å slå opp sitatet «å krige er bedre enn sex» fra en norsk Afghanistan-soldat. I debatten som fulgte gjorde daværende forsvarsminister Grete Faremo det klart at dette ikke var akseptable holdninger i Forsvaret. Harald Høiback mer enn antyder at dette er naivt, og skriver i stedet at krig og nasjonalt forsvar ofte må «gjennomføres av folk vi vanligvis ikke har så mye til overs for.»

For hvem bør Forsvaret velge? Høiback ønsker seg flere praktikere og færre skoleflinke teoretikere. Han mener Forsvaret bør «tiltrekke seg de samme folkene som for to generasjoner siden dro til sjøs for å oppleve verden.» Og så tar han et mageplask ut i det som kanskje er bokas mest kontroversielle del: Kvinnelig verneplikt.

Kvinnelig verneplikt

Noen steder er det vanskelig å tolke hva Høiback egentlig mener. Han kan komme med skarp kritikk som i neste avsnitt dempes, og andre steder pakkes budskapet inn i sarkasmer og ironi. Dette er tilfellet når Høiback tar for seg kvinnelig verneplikt.

«Spørsmålet er hvor langt ned man er villig til å gå i den militære slagkraften, for å få økt evne til å trøste og prate med folk», skriver Høiback, som uten kildehenvisninger viser til én undersøkelse og to anekdoter for å begrunne hvorfor kvinnelig verneplikt er en dårlig idé.

Undersøkelsen skal ha blitt gjennomført blant 500 amerikanske marineinfanterister. Her var konklusjonen at de kvinnelige soldatene ble såret dobbelt så ofte i strid som sine mannlige kolleger, de bommer oftere når de skyter med håndvåpen, og de har større problemer med å evakuere sårede i strid. Anekdotene handler om kvinnelige soldater som blir gravide i krig, og viser til henholdsvis Gulf-krigen i 1991 og en britisk debatt fra 2014. I førstnevnte eksempel skal 10 prosent av kvinnene ombord på et amerikansk skip ha blitt gravide. I det andre eksempelet skal 200 kvinnelige soldater ha blitt sendt hjem fra Afghanistan og Irak på grunn av graviditet.

Høiback skriver at debatten om kvinnelig verneplikt i Norge er «et spørsmål om ideologi og overbevisning, ikke om forskning og vitenskap.» Han har rett i at det er politisk ukorrekt å kritisere kvinnelig førstegangstjeneste i Norge. For mange vil nok dette også være det mest kontroversielle og provoserende i boka. Da er det også påfallende at forfatteren, etter å ha levert et flere siders langt argument mot kvinnelig verneplikt, konkluderer med følgende: «Så hvor vil jeg med alt dette? Ingen steder.» Nei vel.

Et mer åpent Forsvar?

For ti år siden ble en av Harald Høibacks forgjengere ved Forsvarets høyskole forflyttet fordi han åpent stilte spørsmål ved politiske og militære avgjørelser i utenlandsoperasjoner. I dag debatteres fremdeles åpenheten i Forsvaret, eller mangelen på den, og enkelte hevder sensuren er strengere enn noen gang.

Ser man bort fra kritikken om kvinnelig verneplikt, er det lite i Høibacks bok som vil provosere ledelsen i Forsvarsdepartementet. Jeg tviler rett og slett på at han har fått bruk for sitt forhåndslagrede arsenal med forklaringer. I kapitlene om internasjonale operasjoner og lærdommen fra disse, er Høiback forsiktig med å kritisere politiske avgjørelser. Kritikken av forsvarets offiserkorps kan anses som beleilig for regjeringen, som står midt i en gjennom omstilling der i overkant av 1000 ansatte skal ut. Flere steder trekker Høiback seg også i tilløpet av det som ser ut til å være kritikk, som eksempelet om kvinnelig verneplikt.

Samtidig er det et urimelig krav at en offiser skal skrive en bok som setter jobben hans i fare. Kanskje er Høibacks bok nettopp et bevis på en positiv utvikling i Forsvaret, der det er rom for å stille spørsmål ved tingenes tilstand?

Om forfatteren

Simen Tallaksen er journalist i Klassekampen, hvor han blant annet dekker norsk forsvarspolitik. Korrespondanse: simentallaksen@gmail.com